

سبک نگرش دینی روستاییان نسبت به مدیریت رفتار با آب در دو منطقه استان فارس و اصفهان (ایزدخواست و رامشه)

مهناز رنجبر^{۱*}، لایلا غیرتی آرانی^۲، محمد صادق جمشیدی راد^۳

۱. مربی گروه منابع طبیعی و محیط زیست، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۲. استادیار گروه منابع طبیعی و محیط زیست دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۳. دانشیار گروه الهیات و معارف اسلامی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

پذیرش: ۱۳۹۵/۵/۲۶

دریافت: ۱۳۹۵/۱/۲۴

Villagers' Religious Attitude Style towards Behavior Management about Water in Two Areas of Fars and Isfahan Provinces (Izadkhast & Ramshe)

M. Ranjbar^{1*}, L. Gheyrati Arani², M. S. Jamshidi Rad³

1. Instructor of Natural Resources and Environment Department, Payam Noor University, Tehran, Iran.

2. Assistant Professor of Natural Resources and Environment Department, Payam Noor University, Tehran, Iran.

3. Associate Professor of Theology and Islamic Studies Department, Payam Noor University, Tehran, Iran.

Received:2016/4/12 Accepted:2016/8/16

Abstract

In this paper, an approach considering strategies based on values and religious teachings has been proposed. The aim of this paper is the study of villagers' religious attitude style towards the water and its consumption which carried out by means of a survey. To this end, 270 people from rural areas Ramsheh, the province of Isfahan (low- water area), and Izadkhast (high-water area) from Fars province were interviewed by the cluster sampling method. After determining the validity of the study, its reliability was determined by Cronbach Alpha Test whose standardized rate was 0.93. Likert scale was used to measure the attitude of villagers and non-parametric tests of SPSS software (Mann-Whitney U & Kruskal-Wallis -test) were used to analyze them. The results showed that, recognition and religious feeling of villagers about water is almost strong in both regions and their behavior towards water is proportional to the religious teachings. In terms of emotional attitudes, the rural housewives feeling about water was stronger than men. In contrast, the tendency to behave according to the religious teachings among rural men was more than women. Illiterate peasants and rural people older than 51 years had stronger feeling about water than literate and younger people. In the areas which villagers take the advantage of water surplus, there were stronger feelings towards water among the villagers. The Villagers who have fruit garden and villagers that use other types of drinking water sources such as wells, canals, rivers and rain have more appropriate behavior towards water than the villagers use the other types of water resources - such as water plumbing.

Keywords: Religious Attitude Style, Villagers, Management of Water, Izadkhast and Ramshe

چکیده

در این مقاله دیدگاهی مبتنی بر توجه به راهکارهای متکی بر ارزشها و تعالیم دینی، مطرح شده است. هدف پژوهش حاضر مطالعه سبک نگرش دینی روستاییان نسبت به چگونگی رفتار با آب و مصرف آن بود که با روش پیمایشی انجام گرفت؛ بدین منظور ۲۷۰ نفر از روستاییان مناطق رامشه، از توابع استان اصفهان (منطقه کم آب)،

و ایزدخواست (منطقه پر آب) از توابع استان فارس، به روش نمونه گیری خوشه ای مصاحبه شدند. پس از تعیین روایی ابزار پژوهش، پایایی آن به وسیله آزمون «کرونباخ آلفا» تعیین گردید که میزان استاندارد شده آن ۰/۹۳ بود. برای سنجش نگرش روستاییان نیز از مقیاس «لیکرت» استفاده شد که برای تحلیل آنها از آزمونهای غیرپارامتریک نرم افزار SPSS (آزمون من ویتنی و کروسکال - والیس) استفاده شد. نتایج نشان داد که در دو منطقه، شناخت و احساس دینی روستاییان از آب تقریباً قوی بوده و رفتار آنها نسبت به آب متناسب با تعالیم دینی است. از لحاظ نگرش احساسی، احساس زنان خانه دار روستایی درباره آب قوی تر از مردان بود. در مقابل تمایل به رفتار مطابق تعالیم دینی در میان مردان روستایی بیشتر از زنان بود. روستاییان بی سواد و روستاییان مسن بالاتر از ۵۱ سال نسبت به باسوادها و جوان ترها احساس قوی تری نسبت به آب داشتند. در مناطقی هم که روستاییان از آب مازاد بهره مندند، احساس قوی تری نسبت به آب در میان روستاییان وجود داشت و روستاییانی که دارای باغ ثمردار هستند و روستاییانی که از دیگر انواع منابع آب آشامیدنی نظیر آب چاه، قنات، رودخانه و باران استفاده می کنند نسبت به روستاییانی که از دیگر انواع منابع آبی - نظیر آب لوله کشی - استفاده می کنند، رفتار مناسب تری با آب دارند.

واژه‌های کلیدی: سبک نگرش دینی، روستاییان، مدیریت رفتار با آب، ایزدخواست و رامشه

مقدمه

یک کالای اقتصادی معرفی و دریافت بهای کامل آب تامین شده، به عنوان یک راهکار فنی تخصیص و توزیع آب و چاره تمامی مسائل مربوط به بحران کمبود آب تلقی گردد نظریه ای سهل انگارانه است. از این رو لازم است تا در جامعه تفاهم وسیع تری درباره پیامدهای مصرف بی رویه آب به وجود آید. با وجود این مدیریت اعمال شده برای رفع این بحران اغلب به راهکارهای فنی بحران آب محدود می شود و پرواضح است که این مدیریت برای مقابله با بحران، کافی نخواهد بود. در عین حال می دانیم که استفاده ناصحیح و نگهداری نامناسب از این نعمت خدادادی، موجب از دسترس خارج شدن مقادیر زیادی از آن می شود و این درحالی است که در تعالیم ادیان الهی لزوم توجه به این امر مورد تاکید است. (Mohseni Saravi, 1994) برای نشان دادن گرایش های بین المللی در کمک گرفتن از دین در جهت حفاظت از منابع طبیعی به طور اعم و منابع آبی به طور اخص، همین بس که یک هزار دانشمند در مرکز مطالعات ادیان جهان در دانشگاه هاروارد به پژوهش درباره ارتباط دین و زیست بوم پرداخته اند و دریافته اند که: ادیان باید از نیروی خود برای پایان دادن به بهره برداری لجام گسیخته انسان از منابع طبیعی و ایجاد روحیه مسئولیت پذیری مشترک برای حفظ محیط زیست استفاده کنند. بدین منظور باید رهبران ادیان با دانشمندان، اقتصاددانان، کارشناسان آموزش و سیاست گذاران همکاری کنند (Shahvali & Kazemi, 1998). از این رو در این عصر برای رهایی از بروز بحران هایی نظیر کمبود آب، رویکرد کمک از دین مطرح شده است؛ زیرا متوسل شدن به راهکارهای صرفاً فنی، ناشی از عدم درک عمیق و همه جانبه انسان ها در برنامه های زیست محیطی است و اگر هم به انسان توجه شده، تنها به عنوان یک تولید کننده و در راستای همان مسائل فنی بوده است (Nooripour, 2002). این در حالی است که میزان تأثیری که ایمان به خدا و پایبندی به اصول دینی در هدایت انسان به وجود می آید، بیشتر از میزان تأثیر قوانین و مقررات در ریشه کن ساختن عوامل مخرب زیست محیطی است. در واقع انتظاری که از دین در این رابطه وجود دارد به حدی است که از مقررات و توجیهات فنی ساخته نیست؛ زیرا اعتقادات نزد مردم از قوانین حکومتی نیرومند ترند و پایبندی افراد به اعتقادات بیشتر از پایبندی آنها به قوانین است که نشأت گرفته از توجه دین به خود انسان، ارزش ها و عقاید او و همچنین ایجاد مسئولیت در او نسبت به اعتقادات و ارزشهاست. همچنین در گزارش اجلاس جهانی آب که در سال ۲۰۰۳ در کیوتو ژاپن برگزار شد آمده است که مسائل مرتبط با بینش و نگرش و رفتار، سه منشأ بحران آب هستند و صرفاً ۲۰ درصد بحران کمبود آب، مربوط به تغییرات آب و هوایی است (Environment Protection Organization, 1999). بر

بررسی ها نشان می دهد که بسیاری از افراد کشورهای مختلف از مقدار آب موجود به طور غیر اصولی استفاده می کنند؛ بر همین اساس انتظار می رود در آینده ای نزدیک عمده ترین مشکل جهان بحران کمبود آب باشد. در همین زمینه مدیر کل یونسکو اعلام کرده است که از تمام بحران های اجتماعی و طبیعی که ما انسان ها با آن روبه رو هستیم بحران کمبود آب مهم ترین آنهاست؛ زیرا با وجود این که منابع در این زیستکره در حال کاهش است، تقاضا برای آن به شدت و با آهنگی ناپایدار در حال رشد است، به طوری که تا ۲۰ سال آینده میانگین عرضه آب در جهان برای هر فرد تا یک سوم میزان فعلی آن کاهش خواهد یافت. در داخل کشور، عواملی نظیر افزایش جمعیت، تغییرات اقلیمی، نبود بارش کافی و پراکنش نامناسب آن و وارد ساختن پساب های آلوده صنعتی به دریاچه ها و رودخانه ها از جمله دلایل بحران کمبود آب در کشور گزارش شده اند و پیش بینی می شود که همواره با کاهش مداوم منابع تجدید شونده آب، روبه رو خواهیم بود (Alavi Naini, 2002). در ایران نیز با احتساب نسبت حجم آب مورد استفاده و نرخ پایین بهره وری آن و روند فزاینده فعلی جمعیت، پیش بینی شده است که همواره با کمبود مستمر آب رو به رو خواهیم شد. طبق آمارهای موجود، میانگین ریزش های جوی در ایران سالانه از ۲۵۰ میلی متر تجاوز نکرده، و این مقدار تقریباً یک سوم حد متوسط بارندگی کره زمین است (keshavarz & Sadeghzadeh, 1999). علاوه بر آن، آلودگی آب ها، کاهش میزان سرانه زمین های کشاورزی، افزایش کاربران زمین های آبی و سطح اراضی فاریاب، محدود و نامنظم بودن بارش نزولات جوی، گسترش شهرنشینی و صنعتی شدن، که همگی رابطه تنگاتنگی با مصرف آب سالم و بهداشتی دارند و نهایتاً استفاده ناصحیح از آب، تقاضا برای مصرف آب را به منظور شرب، کشاورزی و صنعت افزایش داده اند (Dostani, 1999). در یک نگاه کلی، مدیریت منابع آب کشور شامل کلیه فعالیت هایی می شود که به منظور تهیه، توزیع، مصرف، تنظیم، تصفیه و تعیین وضعیت آب انجام می شود؛ به عبارت دیگر، راهکارهایی که تاکنون برای مقابله با بحران کمبود آب به اجرا در آمده اند، شامل سه دسته فعالیت تخصیص و توزیع آب موجود میان مصرف کننده های مختلف، مصرف آب موجود با راندمان بیشتر و تغییر الگوی کمی و کیفی تولیدات آبی است. در واقع روش های مدیریت آب در یک کشور، که متکی بر اطلاعات و توأم با احساس مسئولیت باشد، در دراز مدت برای بهداشت، بقای اجتماعی، اقتصادی و همچنین اعتبار ملی آن اهمیت دارد. با وجود این ساده انگاری و نظرات بسیار ساده شده در مدیریت آب می تواند گمراه کننده و سدی بر سر راه تفهیم و تفا هم و متعاقب آن پیشرفت باشد. برای مثال، اینکه آب به عنوان

شناسی و... مطالعه شده است تا موضوع شناسی در خصوص نگرش دینی و دریافت نظریه‌های ارایه شده در باب آن و استخراج دستورالعمل‌هایی که در سبک نگرش اسلامی مورد نیاز است، دقیق تر انجام شود (Fatemi, 1994).

کشف رابطه‌ها بین موضوعات دینی: تلاش شده است تا رابطه بین موضوعات مختلف با یکدیگر، عام و خاص بودن یا اصل و فرع بودن هر کدام در مقایسه با دیگری شناخته و استخراج شود، به گونه‌ای که در نهایت پس از مشورت‌های مختلف با متخصصان دینی، مؤلفه‌ها شکل گرفته است.

تبدیل یافته‌های دینی به جمله‌های دستورالعملی: یافته‌ها در موضوعات مختلف، به صورت جمله‌های دستوری تحت عنوان «بایدها و نبایدهای سبک نگرش اسلامی» شکل جدید یافته است؛ برای مثال، از آیات و روایات استفاده شده است که: «باید در مصرف آب صرفه جویی کرد» و ...

غربال کردن جمله‌ها به صورت نظری: بعضی موضوعات در ظاهر و لفظ متفاوت‌اند؛ اما از نظر محتوا، یکسان هستند. در این مرحله، تکرارهای محتوایی حذف شده، امور جزئی ذیل کلیات جای گرفته و امور نه چندان مهم نیز حذف گردیده است. برای ساختن آزمون و رعایت اختصار از یک سو و حفظ جامعیت لازم از سوی دیگر، همه اینها تحت عنوان دو یا سه گزاره از مقیاس جای داده شده‌اند. علم داشتن به این امور در یک سؤال مربوط به مؤلفه شناخت احساس مندرج است، اهمیت دادن و عمل کردن به آنها در سؤال دیگری که به مؤلفه رفتار، مربوط می‌شود، درج شده است. این غربال نظری در تمام مؤلفه‌ها و سؤال‌ها، با دقت زیاد انجام شده است (Farzad, 2005).

ارائه به اسلام‌شناسان برای به دست آوردن اعتبار محتوا: شکل عبارت‌ها، از دستورالعملی به گزاره‌های خبری، تغییر یافته و مقیاس اولیه همراه با یک پرسش‌نامه و سؤالات در خصوص موضوع تحقیق به منظور سنجش اعتبار محتوایی به متخصصان دین‌شناس ارایه شده است؛ سپس با هر کدام از آنان مصاحبه نیمه سازمان یافته‌ای انجام گرفته و دیدگاه‌های آنان اعمال شده است. این متخصصان دینی در علوم اسلامی و قرآنی، قوه استنباط داشته، اسلام را به صورت جامع می‌شناخته و از ابعاد مختلف آن غافل نبوده‌اند و ضمناً هرکدام در یکی از رشته‌های علوم انسانی نیز تخصص داشته‌اند.

ساختن گزاره‌های خبری شخصی و تهیه دستورالعمل:

جمله‌ها به صورت گزاره‌های خبری شخصی درآمده و افعال مناسب، به گونه‌ای انتخاب شده است که رفتار و نگرش دینی جاری فرد را بسنجد، نه نگرش‌ها و اعتقادات یا ایده‌آل‌های او را. برای اینکه

همین مبنای، توجه به ارزش‌ها و تعالیم دینی و درک عمیق و همه جانبه مخاطبان، از ضروریات رفع بحران کمبود آب است. پژوهش حاضر با هدف مطالعه نگرش دینی روستاییان نسبت به مدیریت رفتار با آب صورت گرفته است تا به نحوه نگرش دینی مردم (شناخت، احساس و رفتار) نسبت به آب پی برده شود و متعاقباً نگرش آنان را بین دو منطقه پر آب و کم آب مورد مقایسه قرار دهد.

روش تحقیق

این پژوهش مبتنی بر پژوهش پیمایشی از انواع پژوهش‌های توصیفی است که برای بررسی توزیع ویژگی‌های یک جامعه آماری به کار می‌رود. این تحقیق برای پاسخ به سوال‌های پژوهشی زیر مورد استفاده قرار گرفته است:

۱- وضعیت نگرش شناختی، احساسی و رفتاری دینی روستاییان به آب در دو منطقه مورد تحقیق از لحاظ شرایط اقلیمی (بارندگی) چگونه است؟

۲- ماهیت نگرش شناختی، احساسی و رفتاری دینی روستاییان نسبت به آب در دو منطقه مذکور از لحاظ ویژگی‌های فردی چگونه است؟

۱- ماهیت نگرش شناختی، احساسی و رفتاری دینی روستاییان نسبت به آب در این مناطق از لحاظ ویژگی‌های اقتصادی به چه صورت است؟

روش و مراحل ساخت آزمون نگرش دینی

پس از بررسی و تحلیل منابع مرتبط با ارزش‌های دینی و تعالیم مذهبی موجود در دین اسلام نسبت به آب، شاخص‌هایی برای سنجش نگرش دینی براساس این ارزش‌ها و تعالیم برای مصرف شرب و مصارف کشاورزی به دست آمده که در ادامه آورده شده‌اند. الگوی مورد استفاده در تفسیر نمونه‌های مکتوب و شفاهی شامل مراحل زیر است: دارا بودن پیش فهم یا پیش دانسته درباره متن مورد نظر؛ طراحی پرسش‌هایی بر مبنای پیش دانسته‌ها و انتظاراتی که از متن می‌رود؛ یافتن هدف متن و انگیزه مؤلف از پدید آوردن آن؛ یافتن معنای کلی مورد نظر متن و بازگردانی آن به زبان خواننده و با توجه به شرایط زمانی حاکم (Kaviany, 2011)، مراحل ساخت آزمون نگرش دینی به شرح ذیل صورت گرفته است:

مطالعه متون علمی و دینی: به منظور آشنایی با ادبیات

این موضوع و دریافت نظریه‌های ارایه شده در باب این نگرش و نگرش دینی، به طور گسترده، علمی همانند روان‌شناسی، جامعه

انحراف معیار و شکل نیم‌رخ روانی، نمایش داده شده و مقایسه نمره‌های گروهها با یکدیگر و با بیشترین نمره ممکن، انجام شده است.

۲.۴ در سطح آمار استنباطی: برای تعیین روایی از روش

روایی محتوایی و صوری استفاده شده است؛ بدین ترتیب که بیش از بیست نفر از صاحب‌نظران، این حوزه روایی - محتوایی را تأیید کرده‌اند. برای تعیین پایایی کل آزمون و مؤلفه‌های آن از روش «آلفای کرونباخ» استفاده شده است.

اهداف

هدف کلی این پژوهش بررسی سبک نگرش دینی موجود روستاییان نسبت به آب در دو منطقه کم آب رامشه در استان اصفهان و پر آب ایزدخواست در استان فارس است که بر همین مبنا اهداف اختصاصی زیر برای پیشبرد آن در نظر گرفته شده است: - تعیین شاخص‌های دینی مدیریت بهینه آب به کمک روش تفسیر بر مبنای ملاحظات دینی.

- سنجش شاخص‌های فوق بین روستاییان مناطق رامشه (کم آب) و ایزدخواست (پر آب).

- بررسی وضعیت موجود شاخص‌های دینی.

- مقایسه شاخص‌های فوق بین دو منطقه از لحاظ ویژگی‌های فردی، اقتصادی و اجتماعی.

نگرش و شاخص‌های آن: ترکیب شناخت‌ها، احساس‌ها

و آمادگی برای عمل نسبت به یک چیز معین را نگرش شخص نسبت به آن چیز گویند. به علاوه نگرش به مجموعه‌ای از باورها اشاره دارد که به یک موضوع یا موضع خاص وابسته است (karimi, 1999). «بارنارد» نیز عقیده دارد که نگرش پیش شرطی برای عمل و در واقع بیانی از آمادگی است که بر فرد تأثیر می‌گذارد و موجب می‌شود تا فرد رفتار معین و معلومی انجام دهد (Rahman et al., 1999). نگرش‌ها، با توجه به تعاریف مزبور،

در زمینه‌سازی و شکل‌دهی به رفتارها، ایجاد انگیزش‌ها، ارضای نیازها و جهت‌دهی به گرایش‌ها تأثیری جدی دارند؛ به همین دلیل، مطالعه آن‌ها بخش عمده‌ای از روان‌شناسی اجتماعی را به خود اختصاص داده است (Azerbaijany et al., 2003). معدودی از متخصصان نیز، روان‌شناسی اجتماعی را در حکم "مطالعه علمی نگرش‌ها" می‌دانند؛ اما تعریفی که اکثر روان‌شناسان اجتماعی از واژه نگرش دارند عبارت است از: نظامی بادوام که شامل یک عنصر شناختی، یک عنصر احساسی و تمایل به عمل (رفتاری) درانجام پژوهش هاست. اندازه‌گیری نگرش‌ها نیز دارای اصولی است که هرچه بیشتر این اصول رعایت شود، اندازه‌گیری دقیق‌تر انجام

آزمودنی با موضوع مقیاس، آشنایی خوبی پیدا کند و انگیزه پاسخ دادن به آن را داشته باشد، متنی تهیه و در ابتدای مقیاس درج شده و همچنین اطلاعات جمعیت‌شناختی مورد نیاز در مورد آزمودنی نیز تهیه و در ابتدای پاسخ‌نامه آمده است.

خارج کردن سؤال‌ها از حالت جهت دار: در ابتدا همه

سؤال‌ها به صورت مثبت بود؛ به گونه‌ای که خود سؤال، پاسخ را نیز القا می‌کرد، از این‌رو، سؤال‌ها اصلاح و سؤال‌های مثبت و منفی در آن مندرج شده است، به گونه‌ای که سؤال‌ها از حالت یک‌نواختی خارج شده تا آزمودنی مجبور باشد برای پاسخ دادن، روی تک‌تک سؤال‌ها تمرکز داشته باشد. برای مثال عبارت «درمصرف آب صرفه جویی می‌نمایم» تبدیل شد به عبارت «برای صرفه جویی درمصرف آب موفق نمی‌شوم».

ویرایش ادبی و ارائه مجدد به متخصصین اسلامی:

برای آخرین بار، ویرایش ادبی، حذف و اضافات و تغییر بعضی سؤال‌ها انجام شده و در نهایت، سؤالات انتخاب شده است و برای بار دوم در اختیار اسلام‌شناسان قرار گرفت و در خصوص اعتبار محتوایی آن، تأمل شد و اصلاحات مختصری در آن، به ویژه در جهت وزن نمره‌ای سؤال‌ها صورت گرفته است. **ساختن پاسخ‌نامه بر اساس مقیاس لیکرت:** بر اساس نظرات اسلام‌شناسان، ضریب‌های ۱، ۲، ۳ و ۴ به سؤال‌ها داده شد و بر اساس ضریب‌ها و مستقیم یا معکوس بودن سؤال‌ها، کلید برای آزمون تهیه شده است.

اجرای آزمایشی و اصلی: به منظور ویرایش ادبی و

محتوایی و قابل فهم بودن آزمون، ابتدا روی ۳۵ نفر در دسترس، اجرا و اصلاحات مختصری از حیث عبارت‌پردازی انجام شده است. پس از اجرای اصلی، پاسخ‌نامه‌های ناقص از رده خارج و براساس کلید آزمون، ضریب‌ها در SPSS تعریف شده، مستقیم و معکوس بودن سؤال‌ها و چگونگی محاسبه آنها تعریف و داده‌های حاصل از اجرای آزمون، وارد شده است.

تعیین عوامل با استفاده از روش تحلیل عوامل:

مؤلفه‌های پیشنهادی اولیه در تحلیل عوامل تأییدی، با اندکی تغییر و جابجایی و تقلیل سؤال‌ها به سؤالات اصلی تأیید شده است.

به دست آوردن روایی آزمون: آزمون نگرش دینی اجرا شده و از طریق ضریب همبستگی نمره کل آزمون و روایی هم‌زمان آنها به دست آمده است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها: در مباحث آماری در دو

سطح تجزیه و تحلیل صورت گرفته است:

۱. در سطح آمار توصیفی: از جدول‌های اطلاعات

جمعیت‌شناختی، توزیع فراوانی و شکل‌های توزیع فراوانی، میانگین،

اعمال فردی و اجتماعی، انسان را در مقابل خدای متعال مسئول می‌داند (Ranjbar, 2016).

شاخص‌های نگرش دینی استفاده شده در رابطه با آب شرب و کشاورزی در تحقیق حاضر الف) شناختی

بارش به اندازه باران نشانه حکمت و تدبیر الهی است. خداوند از طریق باران، آب را برای پاکیزگی انسان‌ها نازل می‌کند. ماده اولیه آفرینش و حیات، آب است. خداوند آب را در زمین ذخیره می‌کند تا به وسیله چاه از آن بهره برداری شود. آب به قدر و اندازه مناسب روی کره زمین وجود دارد. یکی از روش‌های شکرگذاری در مقابل خداوند، اسراف نکردن در مصرف آب است. ادامه زندگی به آب بستگی دارد.

ب) احساسی

آب پدیده خیر و مبارکی است که باعث بقای زندگی می‌شود. آب برای انسان رزق و روزی می‌آورد. آب، پاک و مایه پاکیزگی می‌باشد. آب را نباید آلوده کرد. آب دادن به مزرعه خدمت به خداوند است و موجب خوشنودی او می‌گردد. در مصرف آب نباید اسراف کرد. ذخیره کردن آب از کارهای نیک شمرده می‌شود. موقع وضو گرفتن و یا غسل کردن، باید مراقب بود که آب بیش از اندازه مصرف نگردد.

ج) رفتاری

موقع وضو گرفتن و یا غسل کردن، باید مراقب بود که آب بیش از اندازه مصرف نگردد. باید برای آب پول پرداخت. برای جلوگیری از آلوده شدن آب‌انبارها بر اثر ورود حیوانات به آنها، باید آنها را حصارکشی کرد. باید مراقب بود که محل حفر چاه یا قنات را جایی انتخاب کرد که باعث کم شدن آب چاه یا قنات دیگران نشود. نباید در مسیر راه آب باغ‌ها و مزارع، خانه ساخت. نباید اجازه داد که سموم و کودهای شیمیایی به درون آب‌ها و به چاه‌ها وارد شوند و باعث آلوده شدن آنها گردند.

می‌شود، این اصول را می‌توان به پنج قسمت تقسیم کرد: ۱. تجانس یا یک بعدی بودن ۲. حالت خطی یا فواصل برابر ۳. پایانی ۴. روایی ۵. تکثیر مرحله‌ای یا انباشته‌ای. (Carmad, etal, 1996). تعریف ابعاد نگرش‌ها نیز بدین شرح می‌باشند:

۱. بخش شناختی آن عبارت از باورها و ارزش‌ها و اطلاعات درباره هدف شناخته شده به وسیله فرد است و یا به عبارتی آگاهی، فهم و دانش نسبت به وجود محصول. ۲. بخش عاطفی آن شامل احساس‌ها و عواطف درباره هدف، فرد، فکر، رخداد یا شیء و یا به عبارتی، ارزیابی، دوست داشتن و ترجیح دادن یک محصول بر محصول دیگر.

۳. بخش رفتاری آن از نگرش سرچشمه می‌گیرد و به نیت «رفتار به صورت معین» بر می‌گردد و یا به عبارتی گرایش، میل، قصد خرید و آزمایش کردن یک محصول است. برای برخی موضوعات، عامل نگرش شناختی مهم‌تر است و برای برخی دیگر عامل احساسی و برای برخی نیز عامل رفتاری اهمیت بیشتری دارد. البته مهم‌ترین شناخت‌ها آنهايي هستند که با نوعی ارزیابی همراه باشند. بخش احساسی نگرش شامل احساساتی است که موضوع نگرش در شخص بر می‌انگیزد؛ یعنی موضوع ممکن است خوشایند یا ناخوشایند باشد. همین جنبه است که نقش انگیزشی بر رفتار دارد و اهمیت بعد احساسی را در نگرش مورد تأکید قرار می‌دهد. در واقع این جزء هیجانی است که به اندیشه نیرو می‌دهد. جزء دیگر نگرش، نگرش رفتاری یا جزء آمادگی برای عمل است که موجب می‌شود شخص در برخورد با موضوع، رفتار خاصی از خود نشان دهد. این سه جزء نگرش تأثیر متقابل دارند و از یکدیگر جدا نیستند (Wanek etal, 1959). با وجود این بسیاری از نگرش‌های انسان‌ها ناشی از ارزش‌های دینی مورد قبول آنهاست تا بررسی و آزمایش دقیق موضوع‌های مورد نظر (karimi, 1993). به همین دلیل بررسی تأثیر دین بر نگرش روستاییان نسبت به آب اهمیت دارد. در این تحقیق برای سنجش نگرش دینی روستاییان نسبت به رفتار بهینه با آب از شاخص‌های ارزشی دینی و تعالیم مذهبی استفاده گردیده است. منظور از ارزش‌های دینی در این پژوهش، همان اصولی است که در نتیجه اعتقاد به خدای یکتا در فرد شکل می‌گیرد و با طبیعت اخلاقی فرد متناسب است و با استناد به آیات قرآن استخراج می‌شود. منظور از تعالیم مذهبی نیز تعالیمی است که برگرفته از روایات درباره مصرف آب است؛ زیرا دین اسلام به نیایش و ستایش خدا محدود نیست و برای کلیه شئون فردی و اجتماعی انسان‌ها دستورهای جامع و مقررات مخصوص وضع کرده است. از این رو، به واسطه پیوندی که دین میان زندگی اجتماعی انسان و پرستش خدا ایجاد می‌کند، در همه

مناطق مورد مطالعه

الف) ایزدخواست

مجموع ۱۲۰ نفر از روستاییان رامشه و ۱۵۰ نفر از اهالی ایزدخواست به عنوان جمعیت نمونه (مجموعاً ۲۷۰ نفر) ، در پژوهش حضور داشتند. پرسش های این تحقیق شامل چهار بخش اطلاعات بیوگرافی و شغلی، نگرش شناختی، نگرش احساسی و نگرش رفتاری بود. لازم به ذکر است که شاخص های مذکور در قالب طیف لیکرت برای سنجش نگرش در این پژوهش به کار گرفته شدند.

ایزدخواست از توابع شهرستان آباد استان فارس می باشد که در شمال غربی این استان واقع شده است. رودخانه ایزدخواست پس از گذر از منطقه و آبیاری زمین ها و باغ های ایزدخواست به رودخانه چشمه ریزه می پیوندد و وارد استان اصفهان می شود. در آنجا پس از سیراب کردن آبخوان ها و آبیاری کردن روستاهای رامشه و اسفنداران به تالاب گاوخونی می ریزد (Ranjbar, 1999).

ب) رامشه

همان گونه که پیش از این ذکر شد ، جمع آوری اطلاعات در این پژوهش با استفاده از پرسشنامه صورت گرفته است . به علاوه در این پژوهش با بررسی پرسشنامه توسط صاحب نظران و اساتید، رویایی صوری آن تعیین گردید. برای تعیین پایایی آن نیز از یک طرح راهنما استفاده شد و پرسشنامه به شکل مقدماتی مورد آزمون قرار گرفت تا در حین اینکه پایایی آن مشخص می گردد، اصلاحات لازم نیز در عبارات و سؤالات پرسشنامه انجام گیرد. بدین منظور پرسشنامه مقدماتی بین ۳۵ نفر پاسخگو که به طور تصادفی از دو جامعه آماری تعریف شده فوق، انتخاب شده اند، توزیع شد تا به چهار گویه پاسخ دهند. سپس داده های به دست آمده به رایانه انتقال داده شد و ضریب پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفا کرونباخ استاندارد، ۰/۹۳ به دست آمد. باید توجه داشت آلفای کرونباخ فقط در مورد مقیاسهایی مانند لیکرت که در آنها هریک از سوالها به یک اندازه معرف نگرش مورد نظر باشند شاخص معنادار پایایی محسوب می شوند؛ همچنین آلفای کرونباخ را می توان میانگین همه ضریب هایی محسوب کرد که ممکن است از روش دونیمه کردن (پایایی دونیمه کردن) به دست می آیند. همچنین طبق نظر بوهرنر ووانک ، رویکرد میانگین گیری به عنوان یک تابع جبری برای توصیف نگرش، کاربرد گسترده تری دارد (Wanek et al, 1959).

ایزدخواست از توابع بخش جرقویه علیا در استان اصفهان می باشد. رودخانه ایزدخواست تأمین کننده آب مزارع و زمین های کشاورزی آن منطقه است. این بخش فاقد رودخانه دائمی است و تنها رواناب حاصل از نزولات جوی در ارتفاعات، منبع تغذیه سفره های زیرزمینی آن می باشد. با توجه به قرار داشتن رامشه در منطقه ای بیابانی و کویری، دارای آب و هوای خشک نیمه بیابانی است. اهالی منطقه آب شرب مورد نیاز خود را از آب لوله کشی تهیه می کنند (Ranjbar, 1999).

جامعه آماری و نمونه گیری

جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش، روستاییان بخش رامشه، به عنوان منطقه کم آب ، و اهالی روستای تازه شهرشده ایزدخواست، به عنوان منطقه پر آب، می باشد (Ranjbar, 1999). روش نمونه گیری از جمعیت براساس روش نمونه گیری خوشه ای است. این روش اغلب در بررسی های وسیع مورد استفاده قرار می گیرد؛ زیرا هزینه کمتری در بردارد. برای نمونه گیری خوشه ای ابتدا گروه های بزرگی را انتخاب کرده و سپس از این گروه ها، نمونه گیری می شود. گروه ها با نمونه گیری تصادفی، انتخاب می شوند (Iran nejad parizi, 2014). با توجه به اینکه این دو منطقه از دو استان مجزا هستند؛ فاصله فیزیکی بین عناصر نمونه گیری (روستاییان رامشه و اهالی ایزدخواست) زیاد بوده و افراد این دو منطقه به عنوان واحدهای نمونه گیری انتخاب شده اند و طبیعتاً آنها نیز جزو عناصر نمونه گیری محسوب می شوند. حجم نمونه با توجه به کل جمعیت دو منطقه ۴۷۲۷۶ نفر نفوس، براساس جدول «مورگان» ۳۸۱ عدد تعیین شد. همچنین اندازه نمونه ها نیز براساس اندازه درصد جمعیت به کل جمعیت شهر ایزدخواست و تعداد پاسخگویان در روستای رامشه نیز براساس نسبت جمعیت آن به کل جمعیت روستا تعیین شد. بدین منظور از روستای رامشه و اهالی ایزدخواست نیز افراد به شکل تصادفی انتخاب شدند. در

نحوه تحلیل یافته ها

برای تجزیه و تحلیل داده های جمع آوری شده با استفاده از پرسشنامه، از نرم افزار (SPSS (version ۱۵) و از دو دسته آمار توصیفی نظیر توزیع فراوانی ها، درصدها، میانگین ها و همچنین آمارهای استنباطی برای تعیین روابط بین متغیرها استفاده شد. لیکن با توجه به اینکه داده ها در قالب لیکرت مطرح شده و چنین داده هایی دارای سطح سنجش رتبه ای بوده اند، برای به کارگیری آزمون های پارامتری مناسب نمی باشند، از این رو برای تحلیل

به ۴۰ نزدیک‌تر باشد از نگرش احساسی بیشتری نسبت به آب برخوردار بوده و هرچه امتیاز آنها کمتر و به ۸ نزدیک‌تر باشد، گرایش احساسی کمتری نسبت به آب داشته‌اند. برای نگرش رفتاری نیز طیف، برای ۶ شاخص آن مطرح شده و دامنه امتیازی که پاسخگویان می‌توانند کسب کنند بین ۶ و ۳۰ است. بدین معنی که هر چه امتیاز پاسخگویان به ۳۰ نزدیک‌تر باشد تمایل رفتاری بیشتری نسبت به آب دارند و هر چه امتیاز آنها کمتر و به ۶ نزدیک‌تر باشد، تمایل کمتری نسبت به رفتار مطابق با گزینه‌های شاخص دینی داشته‌اند. لازم به ذکر است که برای جملات منفی نیز، وزن دادن برعکس انجام گرفت. به همین ترتیب برای پرسش‌های باز نیز، پاسخ‌های داده شده به هر پرسش باز، ابتدا دسته‌بندی شده و آنگاه به هر دسته یک عدد تعلق گرفت.

یافته‌ها

توصیف پاسخ‌های اجزاء نگرش دینی روستاییان نسبت به آب

نتایج بررسی پاسخ‌های کل جمعیت مورد مطالعه به گزینه‌های اجزاء نگرش شناختی، احساسی و رفتاری نسبت به رفتار با آب به تفکیک دو منطقه رامشه و ایزدخواست با توجه به آزمون من ویتنی و کروسکال والیس برای مقایسه رفتارها در جداول ذیل آمده است.

۱- توصیف پاسخ‌های جزء نگرش شناختی (آزمون من ویتنی)

نتایج آزمون من ویتنی در جدول ۲ نشان می‌دهد که برای جزء نگرش شناختی، میانگین رتبه‌ای امتیاز نهایی کسب شده توسط کل جمعیت مورد مطالعه ۲۶/۳۴ می‌باشد. همچنین میانگین رتبه‌ای امتیاز نهایی کسب شده توسط جمعیت مورد مطالعه در منطقه رامشه ۲۶/۱۰ می‌باشد که به میزان بسیار کمی پایین‌تر از میانگین رتبه‌ای امتیاز نهایی کسب شده توسط جمعیت مورد مطالعه در منطقه ایزدخواست (۲۶/۵۲) است. اما میانگین رتبه‌ای امتیاز نهایی نگرش شناختی کل جمعیت نشان‌دهنده شناخت دینی متوسط رو به بالای افراد دو جامعه در دو منطقه نسبت به آب است (جدول ۲).

جدول ۲. میانگین رتبه‌ای و امتیاز نهایی پاسخ روستاییان به شاخص شناختی (آزمون من ویتنی)

نگرش شناختی - میانگین رتبه‌ای		ایزدخواست		رامشه	
کل جمعیت	میانگین	کل	میانگین	کل	میانگین
3.76	6.34	3.79	26.52	3.73	26.1

استنباطی آنها از آزمون‌های غیر پارامتری معادل آزمون تی مستقل (آزمون من ویتنی ۱۳) که برای نمونه‌های مستقل و داده‌های رتبه‌ای و همچنین آزمون تحلیل واریانس یکطرفه (ANOVA) ، آزمون کروسکال والیس ۱۴ که به تعیین تفاوت معنی‌داری بین گروه‌ها می‌پردازد (Herad et al, 2012) استفاده شده است. به دلیل اینکه مقیاس لیکرت شامل شماری از گویه - عبارت مطلوب یا نامطلوب نسبت به موضوعات معین است، که پاسخگویان موافقت یا مخالفت خود را با هر گویه - عبارت ابزار می‌کنند، به هر پاسخ یک امتیاز عددی تعلق می‌گیرد که نشان‌دهنده مطلوبیت یا عدم مطلوبیت گویه - عبارت است و در پایان امتیازها با هم جمع می‌شوند تا نگرش پاسخگویان نسبت به موضوع مورد بررسی، سنجیده شود. بنابراین لازم است که پاسخ‌آمودنی به هر یک از گویه‌ها از نظر عددی (رتبه) ارزش‌گذاری شود و سپس حاصل جمع این ارزش‌ها نمره‌آمودنی را در این مقیاس به دست دهد. نمره نگرش در مقیاس لیکرت از طیف جمع‌بستن نمرات کلیه ماده‌ها یا میانگین گرفتن از آنها، البته پس از وارونه کردن نمره ماده‌هایی که پاسخ مثبت به آنها بر نگرش مخالف فرد دلالت می‌کند محاسبه می‌شود (Wanek et al, 1959). در این پژوهش طیف لیکرت برای سنجش نگرش شناختی دارای پنج گزینه است که در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱. طیف لیکرت برای سنجش نگرش شناختی

(- -)	(-)	(- +)	(+)	(+ +)
کاملاً مخالف	مخالف	بی‌نظر	موافق	کاملاً موافق

نحوه محاسبه امتیازات

محاسبه امتیازات به این شکل است که دامنه امتیازی که پاسخگویان می‌توانند برای ۷ شاخص نگرش شناختی کسب کنند بین ۷ و ۳۵ است. بدین معنی که هر چه امتیاز پاسخگویان به ۳۵ نزدیک‌تر باشد نسبت به آب از گرایش شناختی بیشتری برخوردار

بوده و هر چه امتیاز پاسخگویان کمتر و به عدد ۷ نزدیک‌تر باشد، نگرش شناختی کمتری نسبت به آب داشته‌اند. برای ۸ شاخص نگرش احساسی نیز به همین ترتیب عمل می‌شود. بدین معنا که با توجه به طیف لیکرت پنج گزینه‌ای دامنه امتیازی که پاسخگویان می‌توانند کسب کنند بین ۸ و ۴۰ است و هرچه امتیاز پاسخگویان

تحلیل سه جزء نگرش دینی روستاییان نسبت به آب

از لحاظ ویژگی های فردی

۱- میانگین رتبه ای نگرش دینی افراد از نظر آب (آزمون کروسکال والیس)

با بررسی مقایسه میانگین رتبه ای اجزاء نگرش دینی افراد جامعه آماری، از نتایج آزمون کروسکال والیس تفاوت معنی داری در نگرش های شناختی، احساسی و رفتاری افراد جامعه در دو بخش ساکن در دو منطقه کم آب و پر آب مشاهده نشد (جدول ۵).

جدول ۵. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ سکونت (آزمون کروسکال والیس)

احساسی	رفتاری	شناختی	سکونت
141.52	137.88	132.12	ایزدخواست
130.68	133.6	138.21	رامشه
0.232	0.653	0.522	سطح معنی دار

۲- میانگین رتبه ای نگرش دینی افراد از نظر کشاورزی (آزمون کروسکال والیس)

همچنین بررسی نتایج حاصل از مقایسه رتبه ای اجزاء نگرش های دینی از نتایج آزمون کروسکال والیس، گروه پاسخگویان کشاورز و غیرکشاورز تفاوت معنی داری را بین این دو گروه نشان نداد (جدول ۶).

جدول ۶. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ گروه (آزمون کروسکال والیس)

احساسی	رفتاری	شناختی	گروه
137.34	134.35	136.47	کشاورز
128.92	139.63	132.03	غیر کشاورز
0.463	0.645	0.697	سطح معنی دار

۳- میانگین رتبه ای نگرش دینی افراد از نظر جنس (آزمون کروسکال والیس)

مقایسه میانگین رتبه ای اجزاء نگرش دینی بین زنان و مردان جامعه آماری نسبت به آب از نتایج آزمون کروسکال والیس برای دو جز احساسی و رفتاری تفاوت معنی داری را به ترتیب در سطح $P=0/001$ و $P=0/05$ نشان داد. نگرش احساسی در بین زنان نسبت به آب از نگرش احساسی در بین مردان بیشتر است ولی

۲- توصیف پاسخ های جزء نگرش احساسی (آزمون من ویتنی)

نتایج آزمون من ویتنی در جدول ۳ نشان می دهد که برای جزء نگرش احساسی میانگین رتبه ای امتیاز نهایی کسب شده توسط کل جمعیت مورد مطالعه ۳۵/۲۸ می باشد که حاکی از احساس تقریباً قوی دینی دو جامعه در دو منطقه نسبت به آب است. در همین رابطه میانگین رتبه ای امتیاز نهایی کسب شده توسط جمعیت مورد مطالعه در منطقه رامشه ۳۵/۱۳ می باشد که پایین تر از میانگین رتبه ای امتیاز نهایی کسب شده توسط جمعیت مورد مطالعه در منطقه ایزدخواست (۳۵/۳۹) است (جدول ۳).

جدول ۳. میانگین رتبه ای و امتیاز نهایی پاسخ روستاییان به شاخص احساسی (آزمون من ویتنی)

نگرش احساسی - میانگین رتبه ای					
رامشه		ایزدخواست		کل جمعیت	
امتیاز نهایی	میانگین کل	امتیاز نهایی	میانگین کل	امتیاز نهایی	میانگین کل
35.13	4.39	35.39	4.42	35.28	4.41

۳- توصیف پاسخ های جزء نگرش رفتاری (آزمون من ویتنی)

نتایج آزمون من ویتنی در جدول ۴ نشان می دهد که برای جزء نگرش رفتاری نیز میانگین رتبه ای امتیاز نهایی کسب شده توسط کل جمعیت مورد مطالعه، جمعیت منطقه رامشه و جمعیت منطقه ایزدخواست به ترتیب ۲۳/۲۳، ۲۳/۲۷ و ۲۳/۲۰ می باشد که نشان دهنده بالاتر بودن میانگین رتبه ای امتیاز نهایی کسب شده توسط روستاییان منطقه رامشه است. همچنین میانگین رتبه ای امتیاز نهایی در کل دو منطقه تقریباً به عدد ۳۰ نزدیک تر است که نشان از رفتار تقریباً متناسب با تعالیم و ارزش های دینی نسبت به آب در میان افراد جامعه دو منطقه است (جدول ۴).

جدول ۴. میانگین رتبه ای و امتیاز نهایی پاسخ روستاییان به شاخص رفتاری (آزمون من ویتنی)

نگرش رفتاری - میانگین رتبه ای					
رامشه		ایزدخواست		کل جمعیت	
امتیاز نهایی	میانگین کل	امتیاز نهایی	میانگین کل	امتیاز نهایی	میانگین کل
23.27	3.88	23.2	3.87	23.23	3.87

جدول ۹. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ سطح تحصیلات (آزمون کروسکال والیس)

سطح تحصیلات	شناختی	رفتاری	احساسی
ابتدایی	107.1	103.53	104.31
راهنمایی	104.97	108.02	98.77
دیپلم	85.03	89	94.91
بعد از دیپلم	95.27	84.02	104.83
سطح معنی دار	0.223	0.268	0.836

۶- میانگین رتبه ای نگرش دینی افراد از نظر سن (آزمون کروسکال والیس)

مقایسه میانگین رتبه ای اجزای نگرش دینی جامعه آماری با گروه سنی مختلف، از نتایج آزمون کروسکال والیس تفاوت معنی داری در حد $P=0/001$ در جزء احساسی آنان را نشان می دهد. لیکن نگرش شناختی و رفتاری آنها تفاوت معنی داری را نشان نداد. میانگین نگرش احساسی گروه سنی ۵۱ سال و بیشتر، از دو گروه دیگر بالاتر بود که نشان دهنده قوی تر بودن نگرش احساسی آنها نسبت به آب است (جدول ۱۰).

جدول ۱۰. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ ویژگی های فردی (آزمون کروسکال والیس)

گروه سنی	شناختی	رفتاری	احساسی
۱۳-۲۵	134.07	112.31	133.32
۲۶-۵۰	135.3	144.86	138.2
۵۱-۸۴	138.64	155.31	132.89
سطح معنی دار	0.944	*0.001	0.868

***- معنی دارد سطح ۰/۱ درصد
 **- معنی دارد سطح ۰/۵ درصد

تحلیل سه جزء نگرش دینی روستاییان نسبت به آب

از لحاظ ویژگی های اقتصادی

۱- میانگین رتبه ای نگرش دینی افراد از نظر باغ (آزمون کروسکال والیس)

مقایسه میانگین رتبه ای اجزای نگرش دینی گروه جامعه آماری دارای باغ ثمردار و گروه بدون باغ ثمردار از نتایج آزمون کروسکال والیس نشان داد که نگرش های شناختی و احساسی این دو گروه تفاوت معنی داری ندارد. لیکن نگرش رفتاری آنها در حد $p=0/05$ معنی دار و نگرش رفتاری باغ داران نسبت به آب از نگرش رفتاری جامعه آماری فاقد باغ بیشتر بود (جدول ۱۱).

نگرش رفتاری در بین مردان بیش از نگرش مشابه در بین زنان بود. یعنی تمایل به رفتار مطابق با گزینه های نگرش رفتاری در این پژوهش در میان مردان جامعه آماری بیشتر از زنان جامعه آماری بود (جدول ۷).

جدول ۷. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ ویژگی های فردی (آزمون کروسکال والیس)

جنس	شناختی	رفتاری	احساسی
زنان	143.35	156.92	123.89
مردان	129.03	117.84	145.07
سطح معنی دار	0.131	*0.0001	**0/026

***- معنی دارد سطح ۰/۱ درصد
 **- معنی دارد سطح ۰/۵ درصد

۴- میانگین رتبه ای نگرش دینی افراد از نظر سواد (آزمون کروسکال والیس)

مقایسه میانگین رتبه ای اجزای نگرش دینی جامعه آماری با سواد با جامعه آماری بی سواد از نتایج آزمون کروسکال والیس حاکی از تفاوت معنی داری در سطح ۰/۵ درصد از نظر نگرش احساسی بود. ولی نگرش شناختی و رفتاری آنها تفاوت معنی داری را نشان نداد. یعنی نگرش احساسی جامعه آماری محروم از سواد نسبت به آب از نگرش احساسی جامعه آماری با سواد بیشتر بود (جدول ۸).

جدول ۸. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ سواد (آزمون کروسکال والیس)

سواد	شناختی	رفتاری	احساسی
با سواد	131.18	125.47	137.93
بدون سواد	147.86	164.16	128.54
سطح معنی دار	0.122	*0.0001	0.385

***- معنی دارد سطح ۰/۱ درصد
 **- معنی دارد سطح ۰/۵ درصد

۵- میانگین رتبه ای نگرش دینی افراد از نظر تحصیلات (آزمون کروسکال والیس)

مقایسه میانگین رتبه ای اجزای نگرش دینی جامعه آماری دارای سطوح تحصیلات مختلف از نتایج آزمون کروسکال والیس تفاوت معنی داری را در سه جزء نگرش شناختی، احساسی و رفتاری نشان نداد (جدول ۹).

رنجبر و همکاران، سبک نگرش دینی روستاییان نسبت به مدیریت رفتار با آب در دو منطقه استان فارس و اصفهان (ایزدخواست و رامشه)

احساسی آنها تفاوت معنی داری را نشان نداد (جدول ۱۳).

جدول ۱۳. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ نوع شغل (آزمون کروسکال والیس)

نوع شغل	شناختی	احساسی	رفتاری
خانه دار	143.02	154.07	123.23
کشاورز	132.89	117.21	144.11
محصل	126	113.48	147.25
معلم	122.96	114.08	138.8
مشاغل دیگر	138.77	158.99	134.64
سطح معنی دار	0.817	**0.001	0.992

**-معنی دارد سطح ۰/۱ درصد

*-معنی دارد سطح ۰/۵ درصد

۴- میانگین رتبه ای نگرش رفتاری افراد از نظر استفاده از منابع آب (آزمون کروسکال والیس)

توجه به میانگین های به دست آمده از نتایج آزمون کروسکال والیس این نکته را نشان می دهد که میانگین جزء نگرش رفتاری افرادی که از منابع آب آشامیدنی نظیر چاه، قنات، رودخانه و باران استفاده می کنند بیشتر از میانگین نگرش رفتاری افرادی است که از دیگر انواع منابع آب شرب استفاده می کنند (جدول ۱۴) (p=0/001).

جدول ۱۴. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ منابع آب شرب (آزمون کروسکال والیس)

منابع آب شرب	شناختی	احساسی	رفتاری
لوله کشی	137.73	133.27	127.87
ترکیبی	138.58	164.25	175.96
منابع دیگر	133.11	127.26	196.61
سطح معنی دار	0.439	0.389	**0.001

**-معنی دار در سطح ۰/۱ درصد

*-معنی دار در سطح ۰/۵ درصد

۶- میانگین رتبه ای نگرش دینی کشاورزان از نظر میزان دسترسی به آب (آزمون کروسکال والیس)

مقایسه میانگین رتبه ای اجزای نگرش دینی کشاورزان از نظر میزان دسترسی به آب کشاورزی طبق نتایج آزمون کروسکال والیس نشان می دهد که تنها جزء نگرش احساسی آنها در

جدول ۱۱. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ مالکیت باغ (آزمون کروسکال والیس)

مالکیت باغ	شناختی	احساسی	رفتاری
باغ ثمردار	138.35	154.54	164.1
فاقد باغ ثمردار	135.02	132.29	130.67
سطح معنی دار	0.804	0.098	*0.013

**-معنی دارد سطح ۰/۱ درصد

*-معنی دارد سطح ۰/۵ درصد

۲- میانگین رتبه ای نگرش دینی افراد از نظر دام و طیور (آزمون کروسکال والیس)

مقایسه میانگین رتبه ای اجزای نگرش دینی جامعه آماری دارای دام و طیور با افراد فاقد دام و طیور از نتایج آزمون کروسکال والیس نشان داد که نگرش احساسی افرادی از جامعه آماری که دام و طیور پرورش می دهند با کسانی که دام و طیور پرورش نمی دهند در حد $p=0/001$ تفاوت معنی داری داشت. ولی نگرش شناختی و رفتاری آنها تفاوت معنی داری را نشان نداد (جدول ۱۲).

جدول ۱۲. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ مالکیت دام و طیور (آزمون کروسکال والیس)

مالکیت دام و طیور	شناختی	احساسی	رفتاری
+ دام و طیور	138.9	118.71	135.43
- دام و طیور	133.37	162.3	135.54
سطح معنی دار	0.568	**0.0001	0.991

**-معنی دارد سطح ۰/۱ درصد

*-معنی دارد سطح ۰/۵ درصد

۳- میانگین رتبه ای نگرش دینی افراد از نظر نوع شغل (آزمون کروسکال والیس)

مقایسه میانگین رتبه ای اجزای نگرش دینی جامعه آماری از نظر نوع شغل آنها از نتایج آزمون کروسکال والیس حاکی از آن است که جزء نگرش احساسی آنها در حد $p=0/001$ با یکدیگر تفاوت معنی دار دارد؛ ولی نگرش شناختی و رفتاری آنها تفاوت معنی داری را نشان نداد. میانگین رتبه ای نگرش احساسی زنان خانه دار نسبت به آب از میانگین رتبه ای نگرش احساسی کشاورزان، محصلان، معلمان و صاحبان دیگر مشاغل طبق نتایج آزمون کروسکال والیس بیشتر بود. مقایسه میانگین رتبه ای اجزای نگرش دینی جامعه آماری از نظر منابع تأمین آب شرب، حاکی از تفاوت معنی دار در حد $p=0/001$ از نظر نگرش رفتاری بود. نگرش شناختی و

از لحاظ پرداخت حقاچه (آزمون کروسکال والیس) آمده است. همانگونه که مشاهده می شود در این مورد نیز تفاوت معنی داری دیده نشده است (جدول ۱۷).

جدول ۱۷. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ ویژگی های اقتصادی (آزمون کروسکال والیس)

رفتاری	احساسی	شناختی	پرداخت حقاچه
129.05	136.95	139.11	حقاچه پرداز حقاچه
141.32	134.2	132.25	نپرداز
0.196	0.772	0.468	سطح معنی دار

۹- میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ نوع مالکیت زمین (آزمون کروسکال والیس)

در جدول زیر میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ پرداخت حقاچه (آزمون کروسکال والیس) آمده است. همان گونه که مشاهده می شود در این مورد نیز تفاوت معنی داری دیده نشده است (جدول ۱۸).

جدول ۱۸. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ نوع مالکیت زمین (آزمون کروسکال والیس)

رفتاری	احساسی	شناختی	نوع مالکیت زمین
104.86	101.24	102.24	اجاره ای
102.81	106.95	105.37	ملکی
123.4	107.6	140.4	سهم بری
120.57	98.79	98.93	ترکیبی
0.663	0.918	0.574	سطح معنی دار

۹- میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ مالکیت زمین زراعی (آزمون کروسکال والیس)

در جدول زیر میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ مالکیت زمین زراعی (آزمون کروسکال والیس) آمده است. همان گونه که مشاهده می شود در این مورد نیز تفاوت معنی داری دیده نشده است (جدول ۱۹).

جدول ۱۹. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ مالکیت زمین زراعی (آزمون کروسکال والیس)

رفتاری	احساسی	شناختی	مالکیت زمین زراعی
137.36	134.39	136.36	دارای زمین
128.85	139.48	132.42	فاقد زمین
0.458	0.656	0.73	سطح معنی دار

$p=0/05$ با یکدیگر تفاوت معنی دار داشت؛ ولی نگرش شناختی و رفتاری آنها تفاوت معنی دار نشان نداد. با توجه به نتایج به دست آمده، مشاهده می شود که میانگین نگرش احساسی کشاورزانی که از منابع کافی آب برای کشاورزی برخوردارند، از میانگین نگرش احساسی دو گروه دیگر، کمتر است (جدول ۱۵).

جدول ۱۵. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ میزان دسترسی به آب کشاورزی (آزمون کروسکال والیس)

میزان دسترسی به آب	شناختی	احساسی	رفتاری
آب کافی	109.56	93.54	106.97
کمبود آب	103.32	112.98	16.39
آب مازاد	144.91	130	124.23
سطح معنی دار	0.652	*0.047	0.092

***- معنی دارد سطح ۰/۱ درصد

*- معنی دارد سطح ۰/۵ درصد

۷- میانگین رتبه ای نگرش دینی افراد از نظر درآمد (آزمون کروسکال والیس)

بررسی نتایج حاصل از مقایسه میانگین رتبه ای اجزای نگرش دینی جامعه آماری با سطوح درآمدی متفاوت، طبق نتایج آزمون کروسکال والیس نشان داد که نگرش احساسی جامعه آماری در حد $p=0/001$ با یکدیگر تفاوت معنی دار دارد؛ ولی نگرش شناختی و رفتاری آنها تفاوت معنی داری را نشان نداد. میانگین نگرش احساسی جامعه آماری که دارای درآمد سالانه ۴۰ میلیون تا ۶۰ میلیون ریال هستند، از میانگین نگرش احساسی بقیه جامعه آماری بیشتر بود (جدول ۱۶).

جدول ۱۶. میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ سطوح درآمد سالانه (آزمون کروسکال والیس)

درآمد سالانه (میلیون ریال)	شناختی	احساسی	رفتاری
کمتر از ۲۰	140.75	126.16	128.2
۲۰ تا ۴۰	135.03	134.06	137.97
۴۰ تا ۶۰	160.24	191.3	122.52
۶۰ تا ۸۰	105.55	125.05	184.89
بیش تر از ۸۰	125.08	138.5	135.48
سطح معنی دار	0.131	*0.001	0.053

***- معنی دارد سطح ۰/۱ درصد

*- معنی دارد سطح ۰/۵ درصد

۸- میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب از لحاظ پرداخت حقاچه (آزمون کروسکال والیس)

در جدول زیر میانگین رتبه ای نگرش دینی روستاییان نسبت به آب

بحث و نتیجه گیری

نسبت به آب از افراد منطقه ایزدخواست قوی تر است. در کل در دو منطقه، شناخت و احساس تقریباً قوی افراد نسبت به آب از بعد دینی و همچنین رفتار تقریباً متناسب با تعالیم و ارزش های دینی، مشهود است. یافته های تحلیلی پژوهش نیز نشان می دهد که در نگرش شناختی افراد مناطق روستایی از لحاظ نوع فعالیت، جنس، برخورداری از سطح تحصیلات و گروه سنی، تفاوت معنی داری وجود ندارد؛ به عبارت دیگر، شناخت دینی روستاییان نسبت به آب و مصرف آن در دو منطقه کم آب و پر آب، بین کشاورزان و غیر کشاورزان، زنان و مردان، روستاییان باسواد و بی سواد، سطوح مختلف تحصیل کردگان و گروه های مختلف سنی تقریباً یکسان است. از لحاظ نگرش احساسی، احساس زنان خانه دار روستایی نسبت به آب قوی تر از احساس مردان روستایی بود. با این وجود تمایل به رفتار مطابق با ارزش ها و تعالیم دینی در میان مردان روستایی بیشتر از زنان روستایی دیده شد. به علاوه افراد مسن و محروم از سواد نسبت به روستاییان با سواد و جوان تر روستایی از نگرش احساسی قوی تری نسبت به آب برخوردار بودند، از این رو، به راحتی می توان دریافت که شکاف قابل ملاحظه ای میان روستاییان مسن و جوان تر از لحاظ احساسی وجود دارد که مبین بحرانی است که میان این دو نسل برای آب بروز کرده و دلیل آن می تواند سست شدن فرهنگ اصیل روستایی باشد. وجود احساس قوی روستاییان مسن و بی سواد نسبت به ارزش ها و تعالیم دینی نسبت به آب، امکان تغییر نگرش رفتاری آنها را نیز مهیا خواهد کرد. در همین زمینه، تحلیل آماری مشکلات دینی و فرهنگی روستاییان که توسط مرکز مطالعات و تحقیقات حوزه نمایندگی ولی فقیه در جهاد کشاورزی سراسر کشور در سال ۲۰۰۲ منتشر شده و به مسائلی نظیر اختلاف در مالکیت زمین، آب، مرتع، حریم چاه ها، قنات ها، خرید و فروش آب های موقوفه و غیره پرداخته، نیز نتایج مشابهی را نشان می دهد (The Culture of jihad, 2002). به علاوه براساس نتایج حاصل از گزارش اجلاس جهانی آب نیز که در سال ۲۰۰۳ در کیوتو ژاپن برگزار شد، سه منشأ بحران آب، مسائل مرتبط با بینش، نگرش و رفتار انسان هاست (1999، Environment Protection Organization). همچنین از لحاظ جنبه احساسی، دانش آموزان و معلمان نیز از جمله گروه هایی هستند که در رده پایین جدول نتایج جای دارند که این نشان از ضعیف بودن احساس آنها نسبت به آب است و در نتیجه با بقیه گروه های شغلی تفاوت معناداری دارند؛ بنابراین، تا آنجا که به

سبک نگرش عنوانی است شناخته شده در بیشتر علوم انسانی در سطح بین الملل که از زاویه های متعدد به آن نگاه می شود. سنجش دین داری و سبک نگرش دینی نیز پیشینه ای دارد. این مقیاس ها در موضوعاتی همانند اعتقادات و اعمال دینی، نگرش های دینی، جهت گیری مذهبی، رشد دینی، نقش دین در زندگی، تجربه دینی، ارزش های دینی - اخلاقی، مقابله دینی و حل مشکل، معنویات و عرفان، مفهوم خدا، نگرش به مرگ، عفو و گذشت و...، شکل گرفته اند. در ایران نیز بیش از یک دهه است که به این موضوع توجه شده است. به رغم تمام کارهایی که انجام شده، پژوهشی که به طور جامع به سبک نگرش اسلامی توجه و برای آن مقیاس ارائه کرده باشد، انجام نشده است. به طور کلی کمی شدن و قابل سنجش نمودن آموزه های اسلامی، موضوعی است که نه تنها به آن توجه نشده است، بلکه عرف عام متدینان مسلمان، با آن مخالف هستند و گویا آن را باعث پایین آمدن شأن و منزلت دین می دانند. این سخن در بعضی مفاهیم دینی در بافت معناشناختی خاصی، مثل عرفان و فلسفه و کلام اسلامی ممکن است به خوبی قابل دفاع باشد؛ اما همان مفاهیم نیز هرگاه بخواهند تحلیل روان شناختی شوند، لازم است که از تعریف های خاص خود بیرون آمده و به آثار و پیامدهای عینی و رفتاری آنها توجه شده و تعریف رفتاری شوند. هرگاه روان شناسان اجتماعی بخواهند از یافته های علوم رفتاری در شناسایی و معرفی مفاهیم دینی استفاده کرده و به سوی اهداف دینی پیش بروند، ناگزیر باید به کمی سازی یافته های دینی اقدام کنند. ساختن آزمون سبک نگرش دینی، تلاشی است در این جهت و به خوبی نشان می دهد که می توان بر اساس یافته های دینی، سبک نگرش افراد و گروه ها را روی یک پیوستار و به صورت یک نیمرخ مورد اشاره قرار داد. این موضوع یکی از ضروری ترین موضوعاتی است که جامعه اسلامی و عالمانش، از آن غفلت کرده اند (Kaviany, 2011). در زمینه کمبود آب و بحران ناشی از مصرف روزافزون آن، همان گونه که پیش از این آمد، راه حل های موجود برای رویارویی با این مشکل عمدتاً بر جنبه های فنی برای حل بحران تکیه دارند، در صورتی که مشکلات نگرشی و به تبع آن مسائل رفتاری در مرکز توجه برای حل بحران کمبود آب قرار می گیرند. نتایج این تحقیق نشان داد که جامعه آماری منطقه رامشه نسبت به جامعه آماری منطقه ایزدخواست از شناخت و احساس دینی ضعیف تری نسبت به آب برخوردارند؛ اما رفتار دینی آنها

مدرسه و نظام آموزشی مربوط می شود این نظام نتوانسته است وظیفه خود را در تغییر مثبت نگرش احساسی دانش آموزان روستایی نسبت به آب به خوبی انجام دهد؛ زیرا آموزشگران مدارس در روستاها که به عنوان الگوی دانش آموزان ایفای نقش می کنند، از نگرش احساسی ضعیفی نسبت به آب برخوردارند. این مسئله نشان از بحرانی دارد که از سوی نظام آموزشی به مردم مناطق روستایی نفوذ پیدا می کند و ناخواسته روستاییان را از محیطی که در آن زندگی می کنند و از ارزش ها، باورها و آداب و رسوم قومی آن دور می سازد. نظر به اینکه روستاییانی که دام و طیور پرورش نمی دهند و روستاییانی که درآمد سالانه آنها در حد متوسط (۴۰ تا ۶۰ میلیون ریال) است، نگرش احساسی بالاتری نسبت به آب دارند، لازم است تدابیری به منظور برخوردار شدن روستاییان از درآمدی در حد متوسط اندیشیده شود؛ چرا که تأمین متوسط درآمد می تواند بر نگرش های روستاییان نسبت به آب باعث ایجاد تغییر مثبت شود. از دیگر نتایج پژوهش حاضر آن است که در مناطقی که روستاییان از آب مازاد برخوردارند، احساس قوی تری نسبت به آب در میان روستاییان وجود دارد که این خود نقطه قوتی است که در تبدیل نگرش های احساسی به رفتارهای متناسب با ارزش ها و تعالیم دینی وجود دارد. نتایج همچنین نشان داده که روستاییانی که دارای باغ ثمردار هستند و به باغداری مشغولند، نگرش رفتاری مساعد تری نسبت به آب دارند؛ زیرا باغ داران برای آبیاری باغ خود با آب تماس بیشتری دارند و آب را به عنوان لطف و نعمت الهی می شناسند که می توانند با آن باغ را به ثمر برسانند. به علاوه روستاییانی که از منابع آب آشامیدنی نظیر آب چاه، قنات، رودخانه و باران استفاده می کنند نسبت به افرادی که از دیگر انواع منابع آب (عمدتاً آب لوله کشی) استفاده می کنند رفتار متناسب تر و بهتری با ارزش ها و تعالیم دینی دارند؛ به عبارت دیگر به دلیل راحتی و آسودگی که آب لوله کشی برای مردم روستا به ارمغان آورده، صرفاً آن را به عنوان یک کالای اقتصادی تلقی می کنند که به ازای هر مقدار مصرف آن، میزان معینی حقابه (آب بهاء) پرداخت می کنند. بنابراین، این حق را برای خود قابل می شوند تا هر نوع رفتاری با آن داشته باشند، در صورتی که روستاییانی که با کمبود آب آشامیدنی مواجه اند و ناچارند از منابع طبیعی نظیر چشمه، رودخانه، آب باران و یا سازه های دیگری چون چاه ها، قنات ها و غیره آب لازم را برای شرب خود تهیه کنند، ارتباط عمیق تری با آب دارند و در واقع به آب به عنوان نعمتی الهی که از سوی خداوند به طور

مستقیم برای آنها نازل شده، می نگرند. از این رو برای آب تقدس قایلند. همچنین این مسئله قابل ذکر است که دین مبین اسلام، همان گونه که در تفاسیر اسلامی آمده، تنها در مسائل مربوط به باور و عقیده حکم نمی دهد؛ بلکه در خصوص تمامی جنبه های مربوط به زندگی، تصمیم گیری می کند و به شیوه ای منظم آنها را تدبیر می نماید. در واقع همه دانش هایی که برای انسان مفید است، جزئی از دانشی است که اسلام، پیروان خود را به فراگیری آنها ترغیب نموده است (Ranjbar, 2016). همچنین مطالعه ی دین داری برای جوامعی نظیر ما که دین در سطوح مختلف آن از نقش مؤثری برخوردار است، اهمیت وافری دارد. بیشتر تلاش هایی که در غرب برای ساختن مقیاس های دین داری انجام شده، مبتنی بر یک زمینه و سنت مسیحی است و بسیاری معتقدند این مقیاس مبنای خوبی برای سنجش دین داری در سایر ادیان از جمله اسلام نیست. به همین منظور، تلاش هایی برای بومی سازی سنجش های دین داری در دنیای اسلام، به ویژه ایران صورت گرفته است. یکی از مفاهیمی که در مطالعات مربوط به هویت دینی بررسی شده، دین داری است و در مواردی منظور از هدایت دینی در این پژوهش ها، بررسی و سنجش دین داری است. مفهوم هویت دینی، هم پوشانی و نزدیکی هایی با مفهوم دین داری دارد؛ اما باید توجه داشت که دامنه شمول این اصطلاح فراتر از میزان دین داری است. به بیان دیگر، هویت دینی مجموعه باورها، ارزش ها، نگرش ها و در نهایت، رفتارهای فردی و اجتماعی افراد است که در زمینه امور دینی از خود بروز می دهند. این در حالی است که دین داری تنها میزان پایبندی نظری و عملی به دستگای دینی است و از این نظر، بخش کوچکی از هویت دینی را در بر می گیرد؛ کیفیت متمایزی که هویت دینی را از میزان دین داری جدا می سازد میزان علاقه، معناسازی و مشارکت اجتماعی افراد است که بر اساس پایبندی به دینی خاص نسبت به آن ابراز می دارند. هویت دینی عبارت است از اتکای فرد به نظام یا پایگاهی اعتقادی که در جهت گیری فرد در زمینه های مختلف اثر می گذارد؛ به عبارت دیگر، هویت دینی برداشت و تصویر هر فرد در باره مسائل مذهبی و دینی است. به علاوه هویت دینی، فرایندی است که افراد یک گروه، طی آن با برخورداری از دین و آموزه های مشترک، پایبندی و وفاداری خود را به آن حفظ می کنند و با تمایل به انجام مناسک و آیین های مذهبی فراگیر، به شکل دهی و تحکیم آن می پردازند. این نوع هویت را می توان در پایبندی به جوهر دین و ارزش نمادین

- از آنجا که زنان روستایی تربیت کننده نسل آینده هستند، شایسته است که تا حد ممکن در تغییر نگرش آنها برای تربیت نسلی با نگرشی عمیق تر و مناسب تر نسبت به آب با برگزاری کلاس های آموزشی - ترویجی اقدام گردد.

- ضرورت دارد که برای حفظ فرهنگ و ارزش های مرتبط با آب نزد افراد مسن، در مبادله فرهنگ ها به ویژه در مقوله دانش محلی و یا انتقال ارزش های موجود به نسل جوان، تلاش گردد.

- نظر به اینکه روستاییان مسن که عمدتاً جزو قشر بی سواد روستا هستند، در مقایسه با جوانان روستایی از نگرش احساسی عمیق تری نسبت به آب برخوردارند، باید به دانش، باورها و اعتقادات مذهبی افراد مسن توجه خاصی مبذول شود به جای اینکه به دلیل بی سوادی و کهولت سن کنار گذاشته شوند.

- لازم است که در مدارس و یا در کلاس های آموزشی - ترویجی به افراد مسن اهمیت بیشتری داده شود تا جوانان روستایی بتوانند به آنان به عنوان یک الگوی معتبر در روستا مراجعه نمایند.

- ضروری است که در نهادهایی نظیر مدارس و حتی مراکز آموزش عالی به ارزش های دینی و تعالیم مذهبی در مورد آب توجه بیشتری شود تا نسل جوان و تحصیل کرده مناطق روستایی، احساس قوی تری نسبت به آب به دست آورده و به تبع آن رفتار آنها نسبت بدان متناسب با ارزش ها و تعالیم دینی گردد. در همین جهت نظام آموزشی (رسمی) باید نقش دو جانبه ای در برنامه های آموزشی ایفا نماید .

- دولت ضمن آموزش و تربیت فراگیران در جهت پیشرفت در فن آوری و تولیدات، در بعد تقویت فرهنگ ها و ارزش های مرتبط به رفتار با منابع خدادادی به ویژه آب نیز آموزش های لازم را ارائه نمایند.

- از وجود افراد مسن در باب تربیت جوانان در بعد تقویت فرهنگ ها و ارزش های دینی استفاده نمایند و مراقب باشند تا ارزش هایی که زیر بنای هویت فرهنگی دانش آموزان است، غفلت نورزند.

- لازم است معلمان نیز طی دوره های آموزش ضمن خدمت و یا دوره های بازآموزی آماده شوند تا الگوی خوبی برای دانش آموزان تلقی گردند.

- ضرورت دارد در این گونه مناطق با برگزاری کلاس های آموزشی و ترویجی و یا از طریق مدارس به ارزش ها و تعالیم دینی در خصوص مصرف و رفتار با آب بیشتر پرداخته شود تا احساس

مذهبی و فراگیر بودن ارزش ها و دلبستگی جمعی و عمومی به شعائر، مناسک، نهادها، نمادهای دینی و مشارکت و تمایل عملی به ظواهر و آیین های مذهبی و دینی مشاهده کرد . پژوهش های انجام شده در حوزه دین داری نشان می دهد، به طور کلی این پژوهش ها به وضعیت بحرانی دین داری اعتقاد ندارند و در مجموع وضع دین داری را مثبت ارزیابی می کنند. برآیند کلی پژوهش های انجام شده در حوزه دین داری، حکایت از وضعیت نسبتاً مطلوب دین داری در بین پاسخ گوینان دارد و فرضیه بحرانی خواندن وضعیت دین داری در ایران، از مویذات تجربی لازم بی بهره است، ولی از یک نکته نباید غفلت کرد که آیا با سنجش دین داری به روش های معمول و استخراج میزان دین داری می توان به میزان دین داری جامعه دست یافت؟ باید توجه داشت که آثار و تجلیات اجتماعی دین داری با دین داری در سطح جامعه متفاوت است و نمی شود به سادگی از طریق سنجش یکی به دیگری رسید. دین داری در این قبیل تحقیقات، به مثابه صفت فردی است و برخلاف تصور کلارک از سرجمع آن نمی توان به قضاوت درباره دین داری جامعه پرداخت. دین داری جامعه هم پیامد و تجلی دین داری های فردی و البته بی ارتباط با آن است. بدین معنا که می تواند از طریق یک نظام کنترلی سخت گیرانه با ریشه دوانیدن دین در ساختار اجتماعی و فرهنگی، جامعه دین داری بدون هر گونه ژرف نگری افراد، پدید آمده باشد. در حالی که تجلیات اجتماعی دین داری همچنان به سطح فردی دین داری مربوط است و حداکثر به سطح روابط میان فردی و درون گروهی ارتقا می یابد. در کل دین داری جامعه را باید در سطح ساختارها، نهادها و مناسبات کلان اجتماعی بررسی کرد که طبعاً به روش و ابزار دیگری برای مطالعه آن نیاز است (A group of authors, 2008) .

پیشنهادات

با توجه به نتایج حاصل از تحقیق فوق در ذیل پیشنهاداتی بیان شده است :

- به منظور تغییر نگرش دینی - ارزشی روستاییان نسبت به آب لازم است که در دو بعد احساسی و رفتاری تلاش هایی صورت گیرد، تا نگرش احساسی مردان و نگرش رفتاری زنان نسبت به آب قوی تر شود؛ زیرا وجود شناخت و احساس قوی و رفتار نسبتاً مناسب، بستر را برای بهبود نگرش ها فراهم می آورد و باید از این فرصت بهره گرفت.

می کنند رفتار مطابق با ارزش ها و تعالیم دینی نسبت به آب به نحوی تقویت شود و این گونه نباشد که به دلیل پرداخت آب پهاء مجاز به مصرف آب و یا رفتار با آن به هر نحو ممکن باشند.
- توصیه می شود که در کنار تأمین امکانات عمرانی برای روستاها نظیر آب لوله کشی، آموزش های فرهنگی لازم برای بهبود نگرش روستاییان نسبت به آب نیز ارائه شود.

References

- Alavi Naini, Said. (2002). The crisis of the lack of fresh water is in nearby. Hamshahri Newspaper, 11th year, No.3003, 20. [In Persian]
- Azarbiajany, Masaud, etal. (2003) Social psychological to attitude for Islamic sources, Tehran, Samt Publication P: 136. [In Persian]
- A group of authors. (1998). Proceedings of the conference on religious education in Qom, the Imam Khomeini Institute of Education Publications (kindness of God). [In Persian]
- Bihner Gered. Wanek Mikaeil. (1959) .Zohuryan.Javad.Attitude and attitude change, Tehran: Roshd Publication Institute .2011. P: 352. [In Persian]
- Carmad Zohreh Bazargan Abbas Hejazy Alaheh .(1996).Research methods in behaviur Science.Tehran: Agah Publication Institute.[In Persian]
- Doostisani, Morteza.(1999). Subterranean role in the development of semi-East area, essays collection, Yazd Regional Water Authority. [In Persian]
- Farzad, Valyulah.(2005). Hints about scaling religious, theoretical foundations of religious values. Qom: University Research Institute [In Persian]
- Fatemi, M.(1994). Religion qualitative research and analysis, theoretical foundations of religious Values. Qom: University Research Institute, [In Persian] Herad Ustuart –Bati Lezli-Dyamond Myriyam- Arnud Yetis.(2012) (Salehi Smaeil.Porasghar Sangachin) The method and its application in environmental science student projects.Tehran University Press. First printing in Persian Iran
- Nejad Parizi, Mahdi. (2014)Research methods in social science, Modiran publication [In Persian]

مثبت آنها به رفتار مثبت نیز ختم گردد.
- توصیه می شود که برنامه های آموزشی و ترویجی درباره مصرف صحیح آب و ارزش ها، احکام و تعالیم دینی موجود برای این گروه از روستاییان از طریق رسانه هایی همچون صدا و سیما تهیه گردد که در نهایت به تداوم نگرش های رفتاری مثبت نسبت به آب کمک نماید.

- لازم است در میان روستاییانی که فقط از آب لوله کشی استفاده
Karimi, Yousef.(1999). Attitude and attitude Change. Tehran: Edition Publication institute. [In Persian]
- Karimi, Yousef.(1993). Social psychological, Tehran, Beasat Publication institute.p:295 [In Persian]
- Keshavarz, Abbas &Sadeghzadeh, Koorosh. (1999). Water management in agriculture, demand estimated for future drought crisis, The current situation, Future prospects and strategies to optimize water use. Technical Research Institute of Agricultural Engineering. [In Persian]
- Kaviani, Mohammed.(2011). Quantification and measurement Islamic lifestyle, Issue Two, Summer,2011. [In Persian]
- Mohseni Saraoy, Mohsen. (1995). Watershed role in water resources management, national conference on water resources management, Isfahan Technical University. [In Persian]
- Mahathir Mohammad, (Alimirzaey Said). (2003).Challenge (views and ideas about the development of Mahathir Muhammad). Tehran: Ministry of Agriculture, Research and rural Issues Theory -[In Persian]
- Organization of environment protection. (1998). Meeting of environment opposition between pragmatism& religion(Islam) collection of papers congress initial, Islam& environment Tehran. [In Persian]
- Rahman.M.Z.Mikuni.H.&Rahman.M.M. (1999). Towards sustainable farming development : the attitude of farmers in a selected area of shimani prefecture. Japan: Journal of Sustainable Agriculture.VOL.14.n.4. (pp.19-33).
- Ranjbar, Mahnaz.(2008). Overview of native, traditional and environmental knowledge in Izadkhast In contrast to development (case study: izadkhast dam).Tehran: sepehr publication.[In Persian]

Ranjbar, Mahnaz .(2016). Management value &concume of better of water from opinion of Quran &environment P: 300 Publication Institute Diniyad [In Persian]

Ranjbar, Mahnaz.(2013). Quranic learning & management of water sources, Congress of Quran & Science University of Khozestan Payam Noor. [In Persian]

Shahvali, mansoor &Nooripour Shirvan.(2002). Religious approach in the sustainability of natural resources (Rangelands). Journal of Jihad culture, 8th year, No 2. . [In Persian]

Shahvali,Mansoor and Kazemi, Moosa.(1997),.

The evolution of soil conservation theories and their approach in the twenty-first century, Journal of Rural Development, Research and evaluation center of Jihad Sazandegi Rural Issues. 3rd year. No. 2. The Culture of Jihad.(2002).7th year, No. 3.[In Persian] Tehran University, Deputy of training and human resources equipping, hermeneutic method to enrich local knowledge, natural resources faculty, Tehran University, 77.[In Persian]